

INTEGRALA SHAKESPEARE

15

Antoniou și Cleopatra

Dramă istorică ce se ține aproape de document — nodurile acțiunii făcându-se și desfăcându-se fără a se urmări cu tot dinadinsul necesitatea și logica intrinsecă a faptelor, spre un deznodământ de neînlocuit, ca în tragedie — *Antoniou și Cleopatra* ne prezintă pasiuni și voine întretesute ca în viață. Infruntările dintre eroi păstrează întotdeauna un ce de surprinzător, un rest de nedeterminare. Izbinzile unuia sau altuia dintre ei țin mai degrabă de șansă decât de dreptate, adevăr sau bine. Nici unul nu este virtuos, dar nici rău cu tot dinadinsul. Pentru toți, cinstea, cuvântul dat sînt incomodități pe care le practică în virtutea numelui bun. Sînt valori morale pe care mai mult le pretind decât le pot trăi nemijlocit; dar nu e mai puțin adevărat că, proclamîndu-le, mai caută să se conducă după ele, într-o lume în care lupta pentru putere cerea mijloace nu dintre cele mai nobile. Cînd Menas îi cere lui Pompeius să-i ucidă pe triumvirii aflați pentru lăbații de bună înțelegere la bordul vasului său, acesta îi răspunde: „(...) Slujbă bună/ Era dacă-o făceai tu singur. Astfel: /Folosul meu nu îmi conduce cinstea, /Ci e condus de ea (...) În taină de lucruai găseam că-i bine/“ etc. Cezar și Antoniu fac legăminte și tratate (întărîndu-le prin legături de rudenie), pentru a le denunța reciproc — unul urmînd drumul puterii, celălalt, pe cel al pasiunii. Împăciunitorul triumvir Lepidus e un senil ce cade repede victimă lui Cezar. În armată există o atmosferă de circumspecție, în relațiile dintre locotenenți (vezi scenele Enobarbus — Agrippa) sau față de comandanți. Fiecare își urmărește cîștigul propriu, orientîndu-se către cel mai puternic. Menas îl părăsește pe Pompeius trecînd în tabăra lui Cezar Ventidius, partizan al lui Antoniu, înfrîngîndu-i pe părți, renunță să-i zdrobească definitiv, din convingerea că triumful ar atîța invidia comandantului său. „Nu se cuvine/ Acel ce clătorește ascultare/ Isprăvi prea mari să facă.“ (Istoricul Dio Cassius pune această aserțiune pe seama lui Agrippa — generalul lui Cezar). Un alt partizan al lui Anto-

niu, Enobarbus, trădează, trecînd și el în tabăra lui Cezar. Că se sinucide cînd află că Antoniu face gestul mărinimos de a-i trimite averea personală indică faptul că oamenii ce populează această dramă au totuși muștrări de conștiință. Ei clatină încă umbre mari în scenă. Nu sînt condamabili întru totul. Și dacă victoria îi înstrăinează de valorile morale — vezi îndoiala lui Dolabella față de mărinimia lui Cezar cînd îi trădează Cleopatrei soarta ce acesta i-o rezervase „Desigur, sufletu-i e mare, totuși...“ —, înfrîngerea îi face să le revendice, ca și cînd niciodată nu le-ar fi părăsit. Nu e vorba de ipocrizie, ci tocmai de lepădarea de orice ipocrizie.

Antoniou își regăsește curajul și bărbăția — principalele virtuți romane — după ce trăiește înfrîngerea de la Actium. Dar — *vae victis* — e privit de iubită și de prieteni ca un desperat și ei sînt gata să-l trădeze. Și totuși, acestor eroi ce abdică ușor de la principile morale ce le-ar statua viața, le e de ajuns un gest exemplar pentru a sfîrși ei înșiși frumos. Prin moarte parcă își redescoperă sufletele lor pure, neîntinate de faptele trecutei lor vieți, parcă inviolabile în alcătuirea lor nobilă. Hotărîndu-și moartea, Cleopatra meditează tot mai mult la valoarea bărbatului și regelui care a fost Antoniu; la rîndul său, acesta admiră valoarea morală a gestului suicidal al slujitorului său Iros.

În această lume de început de degenerescență și de disoluție sufletească și morală, ce încă încearcă să se revendice de la valorile înaintașilor săi — Cezar, Pompei, Brutus sau Cicero —, evoluează dragostea dintre Antoniu și Cleopatra. E o dragoste a oamenilor atinși de bătrînețe, o dragoste în care pasiunea e minată de egoism, devenind posesivă, devorant posesivă, și care, la Antoniu, capătă un aspect maniacal, iar la Cleopatra se confundă cu amorul propriu de a se ști stăpîna celui mai puternic bărbat al imperiului. Iubirea pentru Cleopatra îl face bîcîsnic și fricos în bătălia de la Actium, fiindcă se gîndește mai mult la prelungirea plăcerii egoiste de a o avea lingă sine pe regină decât la soarta ostașilor săi și la gloria sa de comandant roman. Învins și părăsit de mulți partizani, Antoniu scade, sub ochii reginei, la proporțiile normale ale unui slujitor credincios ce depune prea mult zel într-o situație desperată. Așa că regina e tentată să trateze cu învingătorul capul acestui slujitor, pentru a-și salva tronul și succesiunea progeniturii sale. Cuvintele puține, în doi peri, indică tainica hotărîre de a trăda ce se naște în sufletul ei labil. Ea se detașează de actul deznădăjduit al lui Antoniu, de a da o ultimă bătălie fără

sortii de izbândă. Ni se sugerează că e un fel al femeii de a nu împărtăși metafizica eroică a bărbatului, pe care o crede bună atita vreme cit ea folosește spiritului său practic. „Eroule, așa te vreau” — îi spune ea lui Antoniu, cind acesta îi reaprinde speranțele că tronul său va fi salvat, dar văzind că bărbatul se pregătește pentru moarte, devine din nou bănuitoare: „Ce-nseamnă toate-aceste?” Animată de practicisml său îngust, ea dorește să-și salveze flota din încercuire și trădează din nou, pentru ca apoi să se retragă prudentă în mausoleu, de teama miniei iubitului, trimițându-i vestea, neadevărată, că, adinc jignită și desperată, s-a sinucis. Falsitatea Cleopatrei rezidă în incapacitatea ei de a încerca binele în sine, cum numește Aristotel frumosul, ea cunoscind binele doar ca folositor. Amorul propriu o împiedică să bănuiască ce fatală urmare va avea minciuna sa despre propria moarte. Ni se impune aici o paralelă interesantă cu cealaltă mare pereche de îndrăgostiți Romeo și Julieta. Și acolo, moartea aparentă a Julietei îl face pe Romeo să se sinucidă, Julieta urmîndu-l, la rîndu-i. Cleopatra se mîrginește să desfidă zeii, învinovățîndu-i pe ei pentru propria sa minciună cu sfîrșit funest. Să ne amintim că, în *Romeo și Julieta*, părintele Lorenzo organizează acea farsă a morții aparente, lăsînd loc forțelor demonice ale hazardului să acționeze. Cleopatra provoacă ea însăși hazardul, dar nu-și acceptă vina tragică, și în ciuda vorbelor despre deșertăciunea supraviețuirii sale, încă mai cată, cu un ultim efort, să scape tezaurul țării de lăcomia lui Cezar. Comportamentul acesta nu e deloc paradoxal, căci cei care au trăit țin mai mult la viață și la avuție, ultima înțelegînd-o ca fiind trebuitoare primei. Așadar, Cleopatra nu-l însoțește în moarte pe Antoniu, ea încă recunoscînd vieții nesfîrșitele ei posibilități. Pentru Julieta, ca și pentru Romeo, lumea întreagă se reducea la persoana iubită; atît pentru unul cit și pentru celălalt, lumea întreagă, cu nesfîrșitul ei bine, murea prin persoana iubită, și în aceasta rezidă absoluta puritate a iubirii lor. Antoniu, înșelat, cere să fie adus în fața înșelătoarei, pentru a-i da ultimul sărut și ultimele sfaturi pentru viață. Și el a văzut în iubita sa lumea întreaga, dar și cu nesfîrșitul ei rău. O lume pe care el a iubit-o și a

urît-o pe rînd, după cum ea i-a fost alături sau împotriva, după cum i-a adus bucuria, plăcerea, sau durerea și înfrîntarea. O lume despre care știe că și fără el își este de ajuns, și prin urmare, îi supraviețuiește. Propria-i moarte e doar un ultim prinos adus ușurătății, slăbiciunii și falsității ei, puse în slujba formidabilei ei dragoste de viață și nesfîrșitei iubiri de sine. Această lume este Cleopatra, regina care n-a știut să se dăruiască, ci doar să primească, hrănindu-și iubirea de sine din iubirea marelui ei supus. Tăria și slăbiciunea ei i-au fost amorul propriu. Ea își dă moartea numai la gîndul că va însoți ca sclavă carul triumfal al lui Cezar Augustus. Și totuși, conștiința de motivația reală a gestului său, ea încă rostește vorbe deșarte, că acolo, în moarte, îl va întîlni pe Antoniu. Dar să vedem în aceste vorbe deșarte amintirile vorbelor cu rost ale adolescenței Julieta și să credem că, dîndu-și moartea din cu totul alt motiv, femeia matură, Cleopatra, își cată, cu ultimele licăriri ale conștiinței, sufletul pur al adolescenței care va fi fost. În sufletele noastre, gestul tragic al lui Antoniu are rezonanța sublim virilă a chemării unei trîmbițe de aramă, urmată de acest pizzicato al morții Cleopatrei.

Nimic din aceste semnificații și ecouri, în spectacolul semnat de Jonathan Miller, de parcă regizorul ar fi refuzat cu tot dinadinsul orice idee care să ne conducă spre o umanitate generică. Scenele se înșiruie fără tensiunea ce ne-ar fi condus la înălțimea patosului cu ecouri tragice și sublime proprii dramei. Nici o viziune unificatoare. Actorii, mulți, joacă la întîmplare și fără vlagă, într-un registru realist meschin, cînd nu sînt de-a dreptul stîngaci și neajutorați, precum actrițele care interpretează pe Charmiona și, respectiv, pe Iras. Colin Blakely în Antoniu e neconvîngător; în prima parte este moale, nehotărit pînă la abulie, în ultimele scene e de o robustă veselie de nuntaș. Jane Lapotaire în Cleopatra își exagerează durerile sufletești pînă la grimasă, chinuîndu-se, nu știm de ce, să ne convingă că regina e un suflet nobil, ci nu complex, așa cum ar fi trebuit să-l facă. Singur Jan Charleson (Cezar) are gravitatea, demnitatea și spiritul subtil cerute de rol, dar, din păcate, nu rolul său este cel principal.

Constantin RADU-MARIA